

I. J. N.  
Enfaldige Tankar

Om

Nyttan och Godwän-  
digheten

af

Våra Inhemiska Vår-  
ters Kännande,

Med Wederbörandes Minne /

Under Oeconomia PROFESSORENS, Kongl. Swenska  
Wetenskaps Academiens, och Upsala Wetten-  
skaps Societ. LEDAMÖTIS /

Dr. PEHR KALMS

Inseende,

För Lager-Kransen

Till allmän granskning framstälde

Uti ÅBO Acad. Hfve Lärö = Sal d. 19. August. f. m. 1760.

af

HENRIC ENCKELL.

LEDERBÖRANDE.

Libo, Tryckt hos Directeuren och Kongl Boftr. i Stor = För-  
stendömet Finland, JACOB MERCKELL.

12



## Företal.

**S** Huru fast och ostridigt det är, at Wetenskaperne hafwa sin stora och margfalliga nytta; gifwas dock nog många, the thet ej kunna finna sig uti, at lämna denna sanning bifall. Okunnighet, samt det smittosamma och widlådande gifter: fördomar och förutfattade meningar, hwaras en myckenhet af de dödeliga regeras, äro förnemligast de källor, utur hwilka en sådan swaghet upväller. De lärdoms idrotter, hwilkas nytta förekommer dem handgripelig, lämnas wäl oklandrade; men man måste dock ofta årfa ra, at de wetenskaper, hwaras den förwäntade båtningen och fruchtarna wid första påseendet ej falla dem i ögonen, blifwa deremot nog förringade, och lida mycket til sit wärde. Af dessa sednare wil jag allenast nämna om en eller annan, hörande til *Natural-Historien*. Huru högt *Mineralogien* achtas af sådana deß tadelare, kan lätteligen slutas af det förachteliga åtlöje, hwarmed de esomoftast blifwa ansedde, som, måne om at förskaffa sig någon *Mineral*-samling, intet försumma, at wid gifne

gifne tillfällen upleta, uptaga och förwara allehanda så wäl samte och gemena, som bättre och sålsynta stenar. Man säger: Swartil duger det, och om *Mineralogen* är något til åren, gjer man sig i synnerhet at undra högelingen deröfwer, at en sådan förment barnslighet och dårskap kan falla på en gammal människa. Swad *Entomologien* och *Botaniquen* beträffar, så äro deras öden til alla delar just de samma. Man finner ei så lätteligen nyttan af annan kundskap, än den, hwilken genast fyller kistor och skrin. Man besinnar intet, at uppå nog litet beror som oftast ganska mycket. Ut rikedomar och förmoner i Länder och samhällen til en stor del bestå i *Metaller*, säger och örfarenheten; men at och *Mineralogien* bidragit til ågande af sådana fördelar, lärer den ej wara obekant, som wet, huru sålman man får skära rena Gullet ur bårgs- klyftan. Om och de, som sålunda lika som förklarar sig för fiender til nyfnämnde wetenskaper, besinnade, (at jag til exempel allenast må nemna detta enda) huru många så af människor som i synnerhet af sånad, genom *insecterss* gift lagt sina ögon i blund, och huru åter i Ort-riket kunna uptes hwarjehanda medel til *appellation* åfwen mot sjelfwa döden; så är intet twiswel, det de ju jakade til nödwändigheten at känna igen dessa naturfens alster. Men huru skal det wäl kunna ske, om icke igenom wetenskaperna, som handla om deras kännande. Och som den redan hårtills bekanta nyttan af dessa wetenskaper är oräknelig, samt at den torde wara oändeligen mångfaldig, som i naturen, såsom et outöseligt Haf, ligger ännu dold och förborgad; så är och angelägit, at dessa wetenskaper til möteligaste högd upodlas och drifwas, samt i hela deras widd skjötas och wårdas.

Min affsicht är för denna gången at korteligen handla om något, som hörer til *Botaniquen*, då jag ensaldigt täncker föreställa: Flyttan i gemeen af våra inhemska växter och den deraf härflytande nödwändigheten at känna dem.

Gunstige Läsare, du, som ser längre in i saken, än at du ratar det som är nyttigt, unna mig härvid din ymest och besvägenhet.

## §. I.

**S**ed våra Inländska växter förstår jag alla de Ört-rikets Invånare, som uti vårt eget Land och Rike selskamt och af sig selskwa, utan någon mennisklig omvårdnad villt växa. Dessa växter äro af olika art och natur och af mycket skiljachtig storlek och skapnad, så at somliga af dem äro höga och resliga, andra tjocka och stuggrika, somliga helt korta och spåda, hwilka spela med flera slags färger. Alla dessa kan menniskian hafwa mångfaldig nytta af, men ock af somliga en obotelig skada, så framt hon ej brukar någon försigtighet och urskilning wid deras nyttjande. Wi se ju deraf, at alt detta fordrar förut et nöijachtigt kännande och en tillräckelig kundskap om deras art och natur. Wi kunna wäl sägna oss af den förmodn at hafwa af böcker oss bekant nyttan af största delen af våra växter, och derjemte, hwilka wi såsom skadeliga böra undfly; men det wil ändå ingen ting säga, om wi ej kiänna de örter, om hwilka wi hafwa den underåttelsen: "Ty huru wil en lära, at blifwa slugare genom böcker och Lärda Mäns *observations*, som icke genom *Botaniquen* lärt kiänna den värt", "som i böckren omtalas"? Se *Met. Acad. Handl. i. vol. pag. 417.* Men til at bibehålla större redighet, wil jag de nyttor, jag, så wäl af de böcker och skrifter jag genomgåt, som afhandlat och beskrifwit våra växter och upgjedt deras nyttor, som ock af *Academiska* föreläsningar inhämtat, hwar för sig särskilt i gemen korteligen anföra, och wid hwar af dem anmärcka hwarjehanda, som hörer til mit föremål.

**S**åra Inländska värter äro nyttiga *imo* i *Medicine*. Allt hafwa en sund och frisk kropp, är en ibland de största timmeliga sårheter menniskan kan vara ägare af här på jorden. I anseende hwartil hon ock efter yttersta förmåga borde söka at bibehålla sig i et sådant tillstånd, och det så mycket mera, som at, sedan hålsan en gång är förlorad, är det ganska svårt, ja underfundom omöjeligit at få den igen. Jag wil nu ej tala om, huru och på hwad sätt den förloras och återfås. Allt nog, när jag säger, at de värter, som ifrån den jord wi bebs til en otalig myckenhet och skiljachtighet uprinna, kunna både förforta och uppehålla lifwet, skada hålsan och bidraga til dess återställande. Det kommer altså hufvudsakeligast derpå an, med hurudant wahl de nyttjas, antingen til mat eller til Läkedom. De Iustliga *Curer*, som med våra Inländska värter äro gjorde, förtjena all upmärksamhet, om det då hårröret deraf, at läkemedlen warit *simples*, ej förlegada eller bortstjämnda, wil jag ej undersöka. Det tyckes wara klart af sig sjelf, och menar jag derhos våra värter wara de tjenligaste at bota de sjukdomar, som här i Landet gå måst i swang: "ty om så är, hwilket ingen kan neka, är då wäl möjeligit at tro, det för de sjukdomar, som war lust och föda här i Norden af sig alstra, skulle endast finnas bot uti södra Länders Orter? är wäl en sådan tancka öfwerens stämmande med Guds nådiga försorg, med des, efter olika luster och belågenheter, lämpape hushållning, samt med den försarenhet, wi dels redan äge, dels ock widare kunna äga, om wi det welle?" *Se Wet. Acad. Sandl. 1. vol. pag. 263.* Wänne intet sådant allt är et oemotsäjeligit wedermåle deraf, at våra willa värter äro, ej mindre än andra orters, tjenliga til Läkedom emot folks sjukdomar, såsom: Alla handa farsfoter, Påst, hosta, fluss, *f. bror*, hals, bölder, skjörbjugg med flera? ja, man finner ganska få af våra almånna

sjukdomar, som ej äro med dessa växter lyckeligen botade, så  
 som detta Länets witttra och ganska berömda *Provincial Medica-*  
*cus* och *Medicina Doctoren* Herr JOH. HAARTMAN uti sin i  
 sednaste åhren utgifna bok kallad: Tydelig underrättelse om  
 de måst gängbara Sjukdomars tjännande och motande  
 genom lätta och enfsaldiga Hus-medel, det tydeligen wi-  
 sar. Här borde nu af mig, til bewis på det som förut är sagt,  
 så wäl upräknas de växter, hwilkas antingen blommor, blad,  
 rötter eller andra delar kunna med fördel brukas wid hwar-  
 slags sjukdoms botande, som ock hålst någorlunda wisat sättet,  
 huru de skola tillagas til tjenliga *Medicamenter*; men en kring-  
 skuren tid och den trångsel nu är på trycket, jemte mina egna  
 tryckande omständigheter, förbjuda mig at fullgjöra en slik mig  
 annors åliggande skyldighet. Det wore ock nästan onödigt,  
 sedan så många, som förståt saken i grund, gjort det förut, i  
 synnerhet har merbemålte Herr *Doctor HARTMAN* uti nyhjem-  
 de bok, hwilket är et Meststycke i sit slag, och den bästa af  
 alla dem, som härtils i det ämnet utkommit, til allas fulla nö-  
 je och de fattigas obeskrifweliga nytta fullbordat det samma.  
 Samma frihet förbehåller och utber jag mig wid nämmandet af  
 de andra nyttor man har af våra örter, neml. at ej behöfwa  
*specificera* dem. När man nu besinnar, huru behändigt och  
 med huru ringa kostnad man kan hjälpa sig ifrån en åkommen  
 sjukdom; så är lätt at finna nödwändigheten at kiänna dessa  
 örter och weta deras kraft i *Medicin*. Men om man wore så  
 håglös, at man ej bemödat sig at kiänna wåra wilt växande  
*Medicinal-örter*, huru wille man då förstå och gjöra nytta af  
 förenämde wittre *Doctor HAARTMANS* bok? Huru wille man  
 förstå och gjöra nytta af flere slags Läkemedel, som både Kongl.  
*Collegium Medicum* och andra Lärda Män utgifwa wid infäl-  
 lande saksfoter? Man kunde ju då ofta taga wilsse, och i stället  
 för bot råka på det, som wore mera skadande än gagnande.  
 Kiänner man de inrikes wilt växande *Medicinal-örter*, så kan  
 man

man sjelf i råttan tid låta samla dem, och få derigenom dem helt utvalda, friska och kraftige, i stället man eljest nog ofta får dem förlegade och edugelige: I riket spardes och derigenom en stor hop penningar, som nu gå til utlänningen för sådane *Medicinal*-växter, som finnas våra wilt på våra egna fält och marker. Det är sannerligen så mycket mera nödigt, som at en stor del af rikets invånare hafwa ej synnerliga medel at fåsta på dyra *Medicamenter*, och en lika stor del, om ej större, af dem äro långt bärta och wida afslägne ifrån *Apothegven* eller Läkaren, så at, innan man wid så fatta omständigheter kunde få några *Medicamenter* ifrån *Apothegvet*, torde det wara bestått med *patienten*. En hwar kan täncka, huru swårt det då wore, om man på sådant sätt skulle mista en tiår wån, en nyttig medlem ic. darest likwål om man kiände alla de örter, som våra på negden och hade sig befant deras värckan, hade man på närmaste åkerren eller närmaste skogs-backe läkedom deremot. Men denna är ej den enda nyttan wi hafwa af våra willa växter, de tjena oss äfwen på mångfaldigt sätt uti vår *Oeconomie*, hwilket wi widare skola bese.

## §. 3.

*It:do* Huru våra inhämsta växter tjenliga till bröd och annan mat i dyr tid. Huru nödigt det är för menniskan at hafwa tilgång på det, som är tjenligt för henne, at föda sig med, då säden, menniskians ordenteliga föda, blir genom *Climatets* hårdhet och andra tilfälligheter skadad och bortskämd, låter hwar och en utan widlöftigt eftersinnande finna. Nödwändigheten deraf är så mycket större, som at wi, som bo under nog kall luftkres, äro esomofast för lik olägenhet utstälde. Den endaste utvägen at wid sådane tilfällen, och då alla egna förråds-husen äro uttömda, rådda sig ifrån

en förestående oundwikelig död, är, at antingen köpa sig utaf andra spannmål för reda pengar, eller något annat som är deremot svarande, eller ock i brist af medel til en slikt nödig spannmåls uphandling, gripa til sådan mat, som i det måsta icke är stridande emot naturen; ty om sådan spis tilgripes, som är menniskiomens skadelig, så kan deraf ej annat hända, än at de som sådan spis nyttja, sjukna och omsider dö. Spannmåls införslen ifrån utlänningen wore wäl wid så fatta omständigheter god, om derpå annors wore tilgång och den, som den måst hade af nöden, wore stadd med tilräckeliga penningar, at förse sig dermed; men den har ock sina swårigheter, och således just intet alltid så rådelig och säker at föresli til motande och förekommande af de swåra påföljder spannmåls bristen wid yppande misfwardt, i synnerhet om den är allmän, förordsfakar. Wi införskrifwa i de goda åhren af spannmål ifrån utlänningen ungefär 450000. tunnor, hwilken spannmål, jemte wår egen åtgår hwart år utan synnerlig besparing. Skulle nu hungern endast genom utlånst spannmål fördrifwas, så borde jagde *summa* mångfalt fördubblas, och i den möhn utgifsterna åhwen förökas. Nu wet man, at utgifsterna för riket äro årligen utom detta nog anseentliga, ja så stora, at wåra egna Lands *produkter* swåriligen äro tilräckelige dertil, utan måste bristen deraf med reda pengar fyllas. Hwad faselig *summa* af pengar skulle icke då utgå, om ock det annors wore möjeligit, at sådant kunde åstadkommas? Riket skulle ju derigenom blifwa så utblottadt på pengar och andra währor, at det i knarpaste lag kunde äga bestånd. Deremot skulle andra riket, the ther hade at förwittra lifs förnödenheter til oss, richa sig deraf och blifwa wälståndende, och til föga fördel. Jag måste wäl medgje, at det wore likwäl et mindre ondt, emot det riket i annor händelse skulle genom hungern mista sina Inwånare; men tycker derjemte, at om andra medel wore at tilgå, til förekommande af en slikt land och folks förödning, borde de fram för detta nyssnemde



nämnde tilgripas, så långt möjligheten det tillåt. Af sådana medel har den gode Skaparen vårt K. Fädernes Land intet lämnat lättlost, utan meddelt oss dem i ynnogaste måtto. Dessa medel äro en stor del af våra inhemska växter, hvilka vemotfäjeligen äro ämnade til vårt nyttjande. Wi hafwa det också funnit, sedan så många om Fädernes Landet wälmenande Mån lagt handen wid utförskandet af deras egenheter. Derigenom är utredt, at en stor myckenhet af våra willa växter äro tjenliga til bröd; ja sådana, som man gemenligen fallar ogträs och til ingen ting nyttige, äro befundne wara af de egenheter, at af dem kan tillagas bröd eller annan södande mat; At förtiga de örter, af hvilka man kan hafwa Sallater, Rötter, Stenfruchter, Bärfruchter och andra krydder. Wi hafwa ej brist på uppsatser på de växter, som duga til mat, ty redan i Kong CARL den XI. Stortwördigst i åminnelse, tid utgafs en skrift, som innehölt en uppteckning på mat-dogsna växter: sedan har tid efter annan flera i samma ämne utkommit, hvilka alla tydeligen å daga lägga sanningen häraf. I nylyngaste tider har Kongl. Collegium Medicum utfärdat en förtekning på en del af de örter, som man kan nyttja til bröd, och annan mat, och förwaras wid hwar Kyrcka i Riket. Skulle bruket häraf blifwa allmänt, och dessa åteliga växter kunnas af alla; (ty utom detta kan ändamålet aldrig i ewighet winnas) så kunde man ej annat finna, än at ju många tusende menniskjors lif bleswede räddade ifrån döden, då miswärdt infaller. Ja jag wägar säga, at om wi på sätt, som wederbör, anwände dem til vår nytta, hade wi aldrig fog at klaga öfwer brist på bröd-söda; ty hwad är med menniskjans natur mera öfwerens stämmande, än at äta *Vegetabilier*?

## §. 4.

III:io **A** Af våra växter tilwärcas *Winer* och andra dryce

drycker. Sedan bruket af allehanda slags Winer så hos oss imitat sig, at man giert en nödwändighet af deras nyttjande, och wanan, som alltid anses för den andra naturen, således ästa kommit, at man nu mera ej kan den med beqvämlighet umbära; så har ock införslen deraf utifrån, i anseende dertill, at Ruikes ej förments finnas sådana ämnen, hwaraf slike drycker wore at hållt någorlunda tillaga, warit anseelig. Man har ej heller haft synnerligit betänckande derwid, så länge man ej warit angelägen at efterse och sig til nytto använda det, som jorden innom egit Ruikes grånkor framalsfrar: tör hända man ock ment, at alt det, som är Utlänst, är endast och framför annat godt och hålsosamt. Men wida sela, Wi hafwa ju exempel derpå, at de, hwilcka alt för mycket nyttjat dessa Utländska *liqueurer*, hafwa gemenligen warit för hwarjes handa sjukdomar utställda och derigenom ädragit sig ändteligen döden. Således har Ruiket kommit på dubbelt sätt at lida. Alt tilwercka Winer af våra egna wårter, hwilcka i smaken och hålsosamheten förmodeligen ej eftergje de Utländska, är nu mera genom åtskilliga anställda försök tåmmeligen tilräckeligen bewist. Wi skulle således ej tyckas behöfwa ifrån Utlänningen köpa Winer til så stor *quantité*, som härtills skjedt, efter tilwercknings ämnen dertill finnes ymnogt i vårt egit Fädernes Land, och kunna gjöra nästan lika gagn som de Utländska, om ej större, ty derigenom besparades ej allenast en stor del af de G. tumor Gull, som gemenligen för Winer årligen åtgår, utan Anwånarena wore ock mindre med hitsiga och andra swåra sjukdomar bekämpade. Af samma beskaffenhet äro ock våra andra drycker; ty många örter eller wårter äro fundne innom egna grånkor wilst wårande, hwaraf en hålsosamt, södande och styrckande dryck tilwerckas: andra at gjöra den smakelig och begjårlig; at förbigå flere slags *liqueurer*, som af våra wårter tillagas. Til *Tbee* och *Caffe* påstås många af våra Inhemska wårter wara långt hålsosammare, än de ifrån södra

dra Orterna. Hvad förmon och nytta tilbringar icke allt detta åt Riket, när derigenom utgifterna ärligen til Utlänningen förminskades, och wår under *balance* följachteligen blefwe mindre, än den tilförene varit. Och åligger altså at gjöra oss bekanta de örter, hwilka til allt sådant befunnits wara tjenliga, och med hwarjehanda anstälte rön och försök, så i denna, som andra af mig omnämnde *Botaniquens* nyttor, uttåcka något, som wore gagnande, i synnerhet som war egen förmon och heder beror derander.

## §. 5.

*IV:io* **H** wåra wårters nogare kännande, **Grunden til Ängskjötselen.** At Boskaps skötselen är nyttig för en Hushållare, är en sak, hwars riktighet ej med några widlöftiga skäl behöfwer bewisas. De mångfalliga ofkastningar, hwarmed Boskapen richta sina ägare, ställer denna saken utom allt twifvelsmål. Men Boskapen kan aldrig rätt belöna sina ägare med åstundad nytta, så framt deras föder intet består af sådane gräs, slag, som äro med deras natur enliga, och således åtas af dem med mycken begjårlighet. Wi finna det af förfarenheten; ty så många slags Boskap det gjes, äfwen så skiljachtig smak, lämpad efter deras natur, gifwes det nästan ock; häraf händer, at den örten et slags Boskap äter med mycken begjårlighet, gås förbi såsom skadelig eller ock ej öfwerens stämmande med dess natur, af et annat. Det är altså högst angelägit för en, som wil lägga sig til någon wis slags Boskap, at hafwa sig bekante de örter, hwilka äro för det slaget tjenliga och begjårliga. Denna kundskapen är sannerligen oumbärlig; ty henne förutan kunna ej ängarne förses med sådane gräs, slag, hwarmed Boskapen med största fördel kan södas. Och som denna kundskapen grundad, på ärsarenhet, äfwen lärer

och, hwilka öter triffwas bäst på hwar slags jordmon; så är tydeligt, at utom detta kunna ångarne aldrig anläggas med någon fördel, och söhadtetigen ej has den nyttan af de Kreatur, som ångarnes aflastning är ännad til föder åt, der likwäl om det, som förut är anfördt, i acht togs, blefwe ångarne beruorne med mustigare och frödigare gräs, och i följe deraf Boskapen, som dermed spises, större och fetare, mjölken förökt til god- och myckenheten, Får-hopen större, samt gälfwe bättre och ynnigare Ull, til våra högst nyttiga anlagde *Manufakturers fournerande* och understöd. Fäfangt är, at wara angelägen om widsträckt ångars ägande, dereft denna försigtighet felas, och på slörrig grund bygger man sitt hopp om skönt föder, när man endast dömmar om ångarnes wården, efter det de präla med wisfa slags blomster, utan at weta, om de äro nyttiga och begärliga eller ej; hwarföre och ej sällan händer, at i dan tancka om en föment nytta förswinner, då de se dem af Boskapen förbigångna. Wårt arbete i utrönande af de wårter, lämpade efter hwar slags Kreaturs natur och formonernes beskaffenhet, hwarmed ångarne böra förses, är lättadt, genom de rön och försök deruti blifwit anstaldte. Wi böra allenast nu mera wara angelagna, at lära och känna de wårter, hwilka kunna tillkonda oss den omwörde nyttan. Jag tror, wi skola ej ångra den lilla mödan wi derpå använda.

## §. 6.

**F: 10** *H*o våra Inhemiska wårter nyttiga wid Sårgerier. Wi behöfwa anseentlig myckenhet wid våra *Fabriguer* af allehanda slags färgor: mycket ätgår och deraf wid enskildra Hus-håld. Bruket har gjort, at wi nu mera ej kunna wara dem förutan. Allt det af färgor til sagde behof brukas, tagas måst af Ört-riket. Och som man härtills ej warit särdeles mån

mån om at efterspana, om sådana örter wi sjelfwe behöfwa at färga med, finnes i vårt egit Land; så har ock nästan alt, hwad til Färgerierna behöfts, bliswit köpt ifrån Utlänningen. Ut ej tala om de penninge *Summor*, i äldre tider utgät för Färgestuffer, wil jag endast nämna, at nu förtiden betalas ärligen til Utlänningen för Färgestuffer ungefär  $1\frac{1}{2}$  tunna Gull. Wi se ju här af, hwad för wacker penninge *Summa* utströmmar ifrån Riket endast för Färgor. Nu sedan wi fått mera uplysta ögon och börjat på at wara angelägna om vårt egit, hafwa wi genom anställda rön och försök funnit, at en stor del af våra Inländska wårter göra samma gagn wid Färgerierna. I anseende hwartil wi hafwa anledning at tro, det denna utgift, äfwen som andra, kunde anseeligen förminskas, om wi allenast wille betiena oss af de ämnen til Färgor i vårt egit Land våra. Genom Inhemiska wårters kännande til deras egenheter, kunde ändamålet i thy winnas; ty många örter äro redan upptäckta, hwilka kunna nyttjas wid Färgerierna, och tiden för ännu flere upptäcka, allenast en wederbörlig noghet och oförtrutenhet hafwes wid *observationers* och försöks anställande i denna delen, och i den möhn kundskapen häwi skulle stiga til någon gagnande högd, i samma möhn skulle äfwen utgifterna här förre aftaga och förswinna. Men huru kunde wi ock i denna sak rätt nyttja både den snabba *Doctor LINDERSTOLPES* och andre wittre Mäns arbeten, som handlat om våra Inhemiska Färgestuffer, om wi ej kände dem? Men at ännu gå längre häruti, borde Utlänningars ömhet at förskaffa sig utaf sit egit alt det de behöfwa på et eller annat sätt, tjena oss til lärdom och eftersyn. Det är bekant, hwad nytta de, som bo i Södra delen af *America*, göra sig af örten *cactus* eller *opuntia* kallad, hwar på finnes en art af *insekt*, af hwilka tillagas den förträffliga ächta röda, eller *Coccionelle* Färgen. I Västen skal ock finnes et slags *Coccionelle* på örten *Scleranthus*. Men at ock hos oss gies de örter, som hysa *Coccioneller*, the ther gifwa den

skönaste äkta Färg, kan nog samt inhämtas af *Stockholms Lär-  
de Tidn.* för Åhr 1759. N:o 39. Detta lämnar oss anledning at  
hoppas, det framdeles igenom *Botaniquens* tilbörliga och idoga  
trakterande, något af den *Summan* kan sparas, som ärligen  
för *Coccionellen* utgår.

## §. 7.

**F**ör §. är nämndt, hvad stor macht ligger derpå, at förse  
Boskapen och andra kreatur efter deras särskilda art med  
tjenliga och af dem begärliga gräs-slåg; men det är ej mindre  
angelägit at förhindra dem ifrån myttjandet af de wårter, som  
äro skadeliga. Det är wäl sant, at kreaturen af en naturlig  
drift merendels kunna urfsilja de skadeliga ifrån de nyttiga gräs-  
slag; men så har man ock *exempel* derpå, at der förgiftiga ör-  
ter funnits, hafwa de ibland af dem blifwit upätne, hwaraf ej  
annat kunnat följa, än at de sjuknat och dödte. At förekomma  
et slikt öde för kreaturen, samt äswen at draga omsorg om, det  
barn och andra enfaldiga icke måtte komma at på något sätt  
åta sådane giftiga örter, bör betes-marcken och ångarne noga  
esterles och befrias ifrån sådane wårter. Men som sådant ej  
är möjligt utan at känna de örter och weta deras wärkan,  
så ser hwar en nyttan och nödwändigheten at känna dem. Det  
är så mycket nödigare, som at skadan, som i brist deraf up-  
kommer, är stor och ofta odrägelig. Deremot wet man, at an-  
dra wårter rätt *preparerade* och i tid ingifna åt Boskapen, fräl-  
sa dem ifrån den derigenom eller på annat sätt sig ådragne  
döden. Men huru wille en åter til sin och sina kreaturs för-  
del betiena sig af flera slags vackra böcker wi nu hafwe om  
Boskaps skötande, och de läkemedels rätta användande, som  
deri *recommenderas* til sjukdomars botande, om man ej känner  
de örter som föreslås.

Jag wil ej tala, at undfly widlöftighet, om de nyttor man i almånhet har af våra wårter, såsom: Huru af våra Ekogar tages *materialier* til Hus- och Ekjeps- bygnad, Wed at wårja sig med för köldens och wådreus wåldsamheter, Af kettyg och redskap til resors och fjörslors fortsättjande både Sommar och Winter, hägnader och gjärdes- gårdar fring åkrar och ångar, bråder, tjåra, masten, bjelkar, stockar och annat slikt at betala Utlånningen, hwad som tages ifrån honom; Dessa nyttor åro så allmänna och följachteligen kundskapens nödwändighet om de wårter, af hwilka alt sådant hafwes, så klar, at den faller de skumögaste i ögonen. Jcke heller wil jag widlöftigt orda om de *curiosa* nyttor af våra wårter, såsom at weta: hwad timma det är på dagen, hwad månad det är om Sommaren, huru mycket det lidit på månaden, huru man kan af dem spå tilkommande wäderlek, med mera; sådant alt wil jag gå förbi, kan likwål ej undgå at nämna, at den som rätt känner våra Zuhemiska wårter, han kan ofta gjöra sig margfallig nytta af de aldraminsta.

GUDI Allena Åran!



## Höglärde Herr Candidat,

### Förtrogne Wän och Landsman/

**D**å J, Min Herre, gjören det Allmänna delachtigt af E  
dra wackra tanckar Om Nyttan och Nödwändig  
heten af Wåra Inhemska Wårters Kännande,  
samt Eder sielf genom de samma berättigad til den belöning,  
som Dygd och Lärdom med skjäl bör göra sig försäkrad om; så  
har jag ej kunnat uteblifwa med någre fågne-ord til Eder, Min  
Herre, wid detta lågliga tilfålle. J ågen, Min Herre, en sam-  
ling af wackra och pryddande egenskaper, the ther hafwa et up-  
lyst förstånd i följeslag. Närwarande grundeligen, nått och wål  
sammanskrefna *Gradual* Arbete, hwaruti Min Herre behagat  
förklara hwarjehanda nyttor, som ofelbart tillflyta dem, hwilka  
åro Kännare af wåra hemfödingar i det hårliga Orte-riket,  
witnar nogsamnt derom. J hafwen uti det samma hållit medel-  
wågen emellan en mörk forthet och känstlad widlöftighet, hwil-  
ket förordsalat, at sanningarne, som J omrören, kunna jämst  
uplysa de ensaldigaste begrep. Jag önskar då sluteligen af et  
trogit bröst, det lyckan måtte anse och belöna Min Herres Dygd  
och Lärdom, samt rena nist at gagna det allmänna. För öf-  
rigit skal jag icke aflåta at oförändrad förblifwa

### Höglärde Herr Candidatens

Trognaste Wän och Landsman  
**ISR. B. KENNELIUS.**